

Ann Voskamp

Duizendmaal dank

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1

Een leger, voller leven

HOOFDSTUK 2

Een woord om bij te leven... en te sterven

HOOFDSTUK 3

Eerste vlieg poging

HOOFDSTUK 4

Een heiligdom van tijd

HOOFDSTUK 5

Wat mag dat dan wel wezen: genade?

HOOFDSTUK 6

Wat wil je? De plaats waar God te vinden is

HOOFDSTUK 7

Zien door glas

HOOFDSTUK 8

Ons met Hem ook niet?

HOOFDSTUK 9

Ga dieper

HOOFDSTUK 10

Leeg om gevuld te worden

HOOFDSTUK 11

De vreugde van intimiteit

NAWOORD

DANKWOORD

NOTEN

HOOFDSTUK 1

Een leger, voller leven

'Elke zonde is een poging om de leegte te ontvluchten.'

Simone Weil, *La pesanteur et la grâce*

Een gloeiende zon-bol vult de lucht op een dag in augustus. Het begin van dit verhaal, mijn geboortedag, de dag dat ik begin te leven.

Ik vul de scheurende vuurcirkel van mijn moeder met mijn lichaam. De lucht van deze aarde schroeit mijn maagdelijke longen binnen en ik kom ter wereld zoals iedereen die geboren wordt ter wereld komt: met gebalde vuisten.

Vanuit de omtrek van haar volheid maak ik haar leeg – en ze bloedt. Verfrommeld, onder de huidsmeer en krijsend word ik tegen het licht gehouden.

Dan krijg ik een naam.

Kon het korter? Drie letters. Zelfs de versiering van een extra e kon er niet vanaf. Ann, een trio van welvingen en strepen.

Het betekent: vol van genade.

Dat ben ik niet geweest.

Wat wil dat zeggen, vol van genade leven? *Het volle leven leven?*

Ze wassen mijn kleverige huid en ik haal adem. En ik sla om mij heen. Ik sla om mij heen.

En jarenlang, een leven lang ga ik daarmee door. Ik sla en worstel en kom boven en ik voel me... *leeg*. Ik ben mijn naam niet waard.

Best mogelijk dat mijn leven in die eerste paar jaar langzaam openbloeide, mijn handen wijd open voor Gods gaven. Maar van die jaren weet ik niets meer. Ze zeggen dat je eerste herinneringen opgewekt worden door de elektrische schok van een trauma. Dat zou dan het jaar moeten zijn dat ik vier werd. Het jaar van een plas bloed en een zusje dat stierf. We klaptten allemaal dicht. Geen ruimte meer voor genade.

Terwijl ik uit het zijraam sta te kijken naar mijn ouders die zich verbijsterd voorover buigen, vraag ik me af of mijn moeder mij toen ze me een naam gaf net zo vasthield als nu mijn dode zusje.

In het novemberlicht zie ik mijn vader en moeder op het trapje bij de achterdeur zitten, haar ingebakerde lichaam heen en weer wiegend. Ik druk mijn neus tegen het keukenraam, het koude glas, en ik kijk naar ze, zie hun lippen bewegen, niet met slaapliedjes maar met smeekbeden om haar ontwaken, een volledig en wonderbaarlijk ontwaken. Dat komt er niet.

Wat er komt is politie. Ze schrijven alles op. Bloed sijpelt door de deken die om haar heen geslagen is. Ook dat zie ik. Nog steeds.

De vloedgolf van herinnering brandt diep.

Die bloedvlekken, ze schrijven, maar minder nog dan de open wond van het zien van dat onbedekte lichaam. Ze was alleen maar het erf opgekropen, achter een kat aan, en ik zie de chauffeur van de vrachtwagen nog aan de keukentafel zitten, zijn hoofd in

zijn handen, en ik herinner me hoe hij kreunde dat hij haar nooit had gezien. Maar *ik* zie haar nog, en ik kan het niet vergeten. Haar lichaampje, klein en broos, vernield door het gewicht van de vrachtwagen. Het bloed dat gretig door de platgereden aarde wordt opgezogen. Dat is het moment waarop de kosmos uit zijn voegen schoot, waarop wijd open handen naar boven zich sloten. Ik hoor nog de gil van de moeder die het zag gebeuren, zie de wit doorschoten ogen van mijn vader.

Mijn ouders dienen geen aanklacht in, het zijn boeren, ze proberen door te gaan met ademen, blijven hun lichaam bewegen om te voorkomen dat hun ziel stikt. Mamma huilt als ze de was aan het vouwen is. Ze houdt mijn babyzusje van drie weken aan haar borst, en ik kan niet begrijpen hoe een vrouw, nog zwak en breekbaar van de geboorte van haar vierde kind, getuige kan zijn van de bloed-op-het-grind-dood van haar derde, en de melk voor haar baby en haar verdriet voor de begraven dochter lekken uit haar lichaam en ziel. Pappa vertelt ons aan tafel duizend keer hoe diepblauw als een bergmeer zonder oevers haar ogen waren, hoe ze zijn nek vastpakte als hij haar knuffelde, alsof haar leven er vanaf hing. We accepteren de dag van haar dood als een ongeluk. Door God toegelaten?

Jarenlang flakkert mijn zusje door mijn nachten, haar lichaam verfrommeld op het erf. Soms wieg ik haar in mijn dromen in de quilt die mamma voor haar maakte, zachtgroen, met Kleinduimpje erop geborduurd, veilig in mijn armen. Ik wacht tot de doeken van haar afgewikkeld worden, haar wedergeboorte. Maar in plaats daarvan opent de aarde zich en verzwelgt haar.

Aan de rand van het graf duwen onze voeten tegen de opgedolven grond, en stukken firmament dalen neer. Een klont aarde klettert op de kist, spat uiteen. Spat over mijn kleine zusje met haar blonde haar, dat kleine zusje dat plaagde en lachte; o, hoe ze haar hoofd achterover gooide en lachte, haar melkwhite wangen met die kuiltjes dwars er doorheen van vrolijkheid, en

ik drukte die buik vol gegiechel tegen me aan. Ze hebben haar grafsteen plat in de aarde gelegd, een zwarte granieten steen zonder data. Alleen maar de vijf letters van haar naam. Aimee. 'Geliefd.' O, wat was ze dat. We hielden van haar. En die grafsteen die haar doodsbed afsloot, sloeg onze levens dicht.

Sloeg elk idee van genade dicht.

In feite mompel je als je een kind begraaft – of eigenlijk gewoon altijd als je 's morgens opstaat en het rauwe leven leeft – dan mompel je die vraag voortdurend stilletjes voor je uit. Niemand die het hoort. *Kan er een goede God zijn?* Een God die goede gaven schenkt, terwijl er al die lange nachten en wiegje leeg ligt, terwijl de maden door de kist vreten? Waar is God nu *echt*? Hoe kan Hij nu goed zijn terwijl baby's sterven, en huwelijken ontploffen, en dromen wegwaaien als stof in de wind? Waar wordt die genade dan uitgedeeld als de kanker knaagt en de eenzaamheid schuurt en onnoembare plekken in ons stilletjes afsterven, zonder oorzaak afbreken, eroderen? Waar heeft deze vreugde van God zich dan verstoppt, deze God die de aarde vervult van het goede, en hoe leef ik het volle leven als het leven vol van pijn is? Hoe kunnen vreugde en genade en schoonheid in me ontwaken, en al die dingen die het leven vervullen, terwijl ik nog verdoofd zit bij de brokstukken van mijn dromen en alles dat me leeg maakt?

Jarenlang stellen mijn vader, mijn moeder en broer en jongste zusje zich die vragen, in stilte. Jarenlang blijft het antwoord uit. En jaar in jaar uit worden we gevuld met – verwijdering. We leven met gebalde vuisten. Wat God ons schonk op die dag in november heeft diepe wonden geslagen. Wie neemt het risico nog eens?

Jaren later zit ik aan het uiteinde van onze bank met de bruine plaid. Mijn vader ligt er languit op. Moe van een dag op de tractor,

zijn verweerde gezicht nog weer dieper gekleurd door zon en wind, vraagt hij mij zijn haar te strelen. Ik streek zijn hoofd vanaf zijn kuif naar achteren en terug, langs de cirkel die zijn pet heeft gemaakt. Hij doet zijn ogen dicht. Ik stel vragen die ik nooit zou durven stellen als ik in die ogen keek.

‘Ging u ooit naar de kerk, Pa? Ik bedoel, vroeger?’ Twee gezinnen uit de buurt halen mij om beurten op, met m’n Bijbel in m’n hand en een stijf gestreken jurk, om mee naar de kerk te gaan, elke zondagochtend. Pappa moet werken.

‘Ja, als jongen wel. We gingen altijd met oma, als ze klaar was met melken. Dat vond ze belangrijk.’

Ik blijf kijken naar de donkere lokken die door mijn vingers glijden. Ik draai krulletjes.

‘Maar jij vindt het niet meer belangrijk?’ Ik fluister de woorden nauwelijks nog, ze hangen in de lucht.

Hij stroopt zijn hemdsmouwen op, legt z’n hoofd opzij, ogen nog steeds dicht. ‘Ach...’

Ik wacht, blijf kammen met mijn vingers, wacht tot hij de woorden vindt die niet netjes passen in de strakke stropdassen en gesteven boorden van de taal.

‘Nee, niet meer eigenlijk. Toen Aimee stierf hoefde dat voor mij niet meer.’

Beelden stormen op me af. Ik knijp m’n ogen dicht en het duizelt me.

‘Als er daarboven echt iemand is, zaten ze wel te slapen achter het stuur die dag.’

Ik zeg niets. Een gloeiende kool brandt in mijn keel. Ik streek zijn haar. Ik probeer de pijn te verzachten. Er komen meer gevoelens en hij probeert ze in zijn woorden te proppen.

‘Waarom zo’n prachtig klein meisje zo’n zinloze, onnodige dood laten sterven? En ze stierf niet gewoon. Ze werd *vermoord*.’

Dat woord verdraait zijn gezicht. Ik wil hem vasthouden tot het geen pijn meer doet, wil dat het weggaat. Zijn ogen zijn nog dicht,

maar hij schudt nu zijn hoofd. Alles waar hij nee tegen heeft gezegd op die afschuwelijke dag in november die onze levens tekende komt weer boven.

Pa zegt niks meer. Dat hoofdschudden zegt alles, zegt alles over onze gesloten handen, onze geschonden, geheven vuisten. Nee. Geen liefhebbende God, geen genade, geen betekenis. Mijn vader, een goeie boer die van zijn dochtertje hield zoals alleen ogen dat kunnen uitdrukken, die zei zulke dingen haast nooit; heel enkel wel eens, als hij zijn ogen dicht deed en me vroeg om de dag tussen mijn vingers weg te strelen. Maar dit soort dingen hoef je ook niet te zeggen. Zoals elk geloof: je leeft het gewoon.

Zoals wij deden.

Nee, God.

Geen God.

Is dit het vergif dat in de lucht hangt, de atmosfeer die we inademen, die onze longen in brandt, dit *Nee, God? Nee, God, we aanvaarden niet wat U geeft. Nee, God, Uw plannen zijn een misselijkmakende, bloedende bende en dat was de bedoeling niet en denkt U nu echt dat ik dat pik? Nee, God, dit is afschuwelijk en een gore bende en kunt U nu werkelijk niks goed doen en gewoon al deze pijn hier even weghalen en dan beginnen we gewoon weer opnieuw, OK? En, God? Bedankt voor niks hoor.* Is dit niet de erfenis die we met ons meedragen, de erfenis uit het Paradijs?

Ik word 's morgens wakker en zet mijn voeten op de houten vloer en ik geloof de sissende leugen van de Slang, het oude refrein dat de eeuwen door door hem gezongen wordt: God is niet goed. Het is de kern van zijn betoog. Dat God het goede aan Zijn kinderen onthoudt, dat God ons niet echt helemaal liefheeft.

En terwijl we aan de goedheid van God twifelen en zijn bedoelingen wantrouwen, ontevreden met wat Hij gegeven heeft, verlangen we tegelijk naar meer. *Wilde ikzelf meer.* Het volle leven.

Ik kijk uit over boerenland. De rest van de tuin is gewoon niet

genoeg. Het is nooit genoeg. God zei dat de mens niet mocht eten van de Boom van de Kennis van Goed en Kwaad. En ik kreun dat God van me afgepakt heeft wat ik wilde hebben. Nee, wat ik *nodig had*. Ik durf het nauwelijks zelfs maar te fluisteren, maar ik *leef* alsof hij van me gestolen heeft waar ik recht op heb: vrolijke kinderen, een oneindig gelukkig huwelijk, lange dagen van vrede en geluk en zonder dood. Ik kijk in de spiegel, en als ik eerlijk durf te zijn dan is wat ik heb, wie ik ben, waar ik ben, hoe ik ben – het is gewoon niet genoeg. Die slangentong schiet weer naar buiten en elke dag leef ik de twijfel, kijk naar mijn spiegelbeeld, en ik vraag: houdt God werkelijk van mij? Als Hij echt, diep van mij houdt, waarom onthoudt Hij me dan dat wat mij werkelijk zou vervullen? Waarom dan dat gevoel van afwijzing, van te weinig, van pijn? Wil Hij dan niet dat ik gelukkig ben?

Vanaf ons vroegste begin doen wij telkens weer het verhaal van de Tuin over.

Satan wilde meer. Meer macht, meer eer. Ten diepste is Satan ondankbaar. En dat vergif spuit hij diep het hart van het Paradijs in. Satans zonde wordt de eerste zonde van de mensheid: de zonde van de ondankbaarheid. Adam en Eva zijn heel eenvoudig, heel pijnlijk, ondankbaar voor wat God gaf.

Komen daar al mijn zonden vandaan?

Onze val was, is altijd geweest, zal altijd zijn dat we niet tevreden zijn met God en met wat Hij geeft. We hongeren naar meer, naar iets anders.

Terwijl we voor die boom staan, die volhangt met fruit dat ons onthouden is, luisteren we naar het fluisteren van het Kwaad. ‘Op de dag dat u daarvan eet, zullen uw ogen geopend worden.’ (Genesis 3:5) Maar in het begin was er helemaal niks mis met onze ogen. Die waren al wijd open. We zagen perfect. Wat we

zagen was een wereld die overvloedige van goedheid. Onze ogen zagen niets anders dan de glorie van God. We zagen God zoals hij werkelijk was: goed. Maar we werden weggevoerd door de bedrieglijke gedachte dat een vol leven meer te bieden had, dat er meer te zien was. En zo was het ook, er was meer te zien: de lelijkheid die we nog niet gezien hadden, zonde die ons nog onbekend was, verlies dat we nog niet gevoeld hadden.

We eten. En een tel later zijn we blind. We zien God niet meer als iemand die we kunnen vertrouwen. We ervaren Hem niet meer als helemaal goed. We zien de rest van het Paradijs niet meer.

We eten. En een tel later zien we. Overal waar we kijken zien we een wereld van tekort, een universum van verlies, een kosmos van gebrek en onrecht.

We hebben honger. We eten. We worden vervuld... en we raken leeg.

En nog steeds kijken we naar dat fruit en we zien er alleen maar iets materieels in dat onze leegte kan vullen. We zien de wereld om ons heen niet zoals die bedoeld is: *als een manier om gemeenschap te hebben met God.*

We kijken en voelen de pijn van een gebroken, gehavende planeet, een mislukking, denken we, van een onverschillige Schepper (als we al denken dat er een Schepper is). Denken we ooit aan deze verminkte plek als het resultaat van onze ondankbaarheid, onze ontevredenheid. Wij die onze tanden erin zetten en de hele boel was lek? Het vergif van die vrucht heeft de hele mensheid vergiftigd. Heeft *mij* vergiftigd. Ik zeg nee tegen wat Hij gegeven heeft. Ik zoek naar een toverdrank, naar een verdovend middel dat de pijn kan verdrijven van wat ik heb ontdekt: God is niet goed. God houdt niet van mij.

Als ik meedogenloos eerlijk ben, dan heb ik misschien wel ja tegen God gezegd, ja tegen het christelijk geloof, maar in werkelijkheid heb ik nee geleefd. Echt waar. Verziekt door die hap

uit het Paradijs, heeft het netvlies van mijn ziel zwarte vlekken van staar opgelopen. Vanaf mijn vroegste begin heeft de dood van mijn zusje gaten in het doek van de wereld gescheurd.

Dat is wat verlies doet. Eén levensverlies kan een compleet leven infecteren. Huidvraat vreet door onze dagen. We kijken door zwarte gaten en ineens zien we overal om ons heen alleen maar wat er niet is: gebrek, tekort.

In ons simpele plattelandskerkje aan de rand van het korenveld heelt mijn netvlies elke zondagmorgen spontaan. In die kerk met zijn houten kruis aan de muur lijkt God vanzelfsprekend. Dichtbij. Bijbels liggen open. Het heiligdom vult zich met de aanbidding van huisvrouwen met baby's in hun armen, boeren die hun eerste klussen extra vroeg hebben gedaan, hun haar nog nat. De Avondmaaltafel staat gereed met zijn symbolen, die speciale beker, dat bijzondere brood, die tafel die gemeenschap herstelt. Ik weet het weer. Hier herinner ik me de Liefde en het Kruis en een Lichaam, en ik hoor erbij en word omgeven en heilgemaakt. Alles is goed. Daar, omringd door Claude Martin en Ann Van den Boogaard en John Weiler en Marion Schefter en die keurige mevrouw Leary, daar kan zelfs ik het begrijpen.

Maar de rest van de week, de dagen van de keiharde en schurende wereld om mij heen? Alle overzicht is weg. Niets anders dan een wereld getekend door tekort.

Ik honger naar vervulling in een wereld die leeg is.

Maar vanaf het begin in de Tuin heeft God een heel ander plan met ons. Zijn bedoeling, vanaf het moment dat Hij neerdaalde en Zijn leven in het stof van onze longen blies en ons tot leven kuste – zijn bedoeling was niet om ons stiekem te gronde te richten. Ondanks alles heb ik het gemerkt: Hij heeft verrassende, geheime bedoelingen. Ik doe een Bijbel open, en daar liggen ze: Zijn plannen, open en bloot. Het is moeilijk te geloven als ik het lees, en ik moet er steeds weer naar terug, de woorden voelen en

zeker weten of het waar is. Zijn liefdesbrief doodt elke twijfel: 'Waar wij over spreken is Gods verborgen en geheime wijsheid, een wijsheid waarover God vóór alle tijden besloten heeft dat wij door haar zouden delen in zijn luister.' (1 Korinthiërs 2:7) Hij wil ons een nieuwe naam geven, ons onze ware naam teruggeven, ons ware zelf. Hij wil de gaten in onze ziel genezen. Vanaf het eerste begin, dat paradijsbegin, is dat altijd Zijn geheime doel geweest, en dat is het nog steeds: dat we *onze volle glorie* herwinnen. *Schokkend* – dat Hij dat doet! Voor ons, zo onwaardig. En toch heeft God sinds we die hap namen uit de vrucht en onze ziel openscheurden, we dat gat sloegen waar elke vreugde door wegsijpelt, altijd dat wilde, geheime plan al gehad. *Hij wil ons weer doen delen in Zijn luister. Zijn luister en Zijn genade.*

Genade, het betekent 'gunst', gratie, het Latijnse *gratia*. Er klinkt vrije beschikking in door. Een gratis en onverdiende gunst. Dat is genade. Het is één ding om de genade die aan het kruis verdiend werd aan te nemen. Maar ervoor kiezen om zo te leven dat je *vervuld* wordt met Zijn genade? Vol worden van *alles* wat Hij geeft en voluit leven – vol van glorie en genade en God?

Ik weet het, maar ik wil het niet weten: dat is een keuze. Levend temidden van verlies, kan ik er voor kiezen om ja te zeggen. Ervoor kiezen om ja te zeggen tegen wat Hij ons vrijuit schenkt. Zou ik dat kunnen *leven* - de keus om mijn handen te openen en vrijuit te ontvangen wat God geeft? Als ik dat niet doe maak ik ook een keus.

De keus om het niet te doen.

Die dag dat ik mijn zwager tegen het lijf liep bij de achterdeur, op zoek naar zijn broer, zo precies zijn broer, dat is de dag waarop ik het zie, zo scherp als een volle maan die opkomt boven de sneeuw van januari; die keus, ja of nee zeggen tegen de genadegeschenken van God, daar draait alles om, alles.

Mijn zwager staat wat te staan, want Echtgenoot-Boer is even naar de gereedschapswinkel. Hij praat wat over de temperatuur

van de grond en de weersvoorspelling. Ik leun tegen de deurpost. De hond ligt aan mijn voeten.

John haalt zijn schouders op, kijkt uit over het korenveld. ‘Wij boeren, we denken dat we zoveel onder controle hebben, zoveel dingen kunnen doen om voor een goede oogst te zorgen. Maar als je boer bent,’ hij draait zich om en kijkt me aan, ‘dan zie je het elke dag. Je hebt nauwelijks iets onder controle. Echt niet. God bepaalt het allemaal. Wij niet.’ Hij duwt zijn grote Hollandse handen in zijn rafelige zakken en glimlacht. ‘Is ook prima.’

Ik knik, zeg bijna dat hij die nieuwe watertank in de schuur wel even kan laten staan en niet op Echtgenoot-Boer hoeft te wachten. Maar we kijken elkaar aan en ik beseft dat ik het moet vragen. Voorzichtig, terwijl ik hem aan blijf kijken, betreed ik de plek waar ik zelden kom.

‘Hoe weet je dat, John? Hoe weet je het *echt*, diep van binnen, dat het prima is? Dat God goed is? Dat je ja kunt zeggen tegen alles wat Hij geeft?’ Ik ken het verhaal van de man die ik het vraag, en hij kent het mijne. Zijn ogen dwalen weg. Ik weet waaraan hij denkt.

Nieuwjaarsdag. Of we kunnen komen. Alleen als het uitkomt. Ik wil er niet aan denken waarom, maar we weten het. ‘Nu al?’ Ik zoek een antwoord op het gezicht van mijn echtvriend. ‘Vandaag?’ Hij pakt mijn hand en laat niet los. Niet als we de truck in glijden, niet als we de weggetjes achteraf doorjagen, niet als we de lege trappen van het ziekenhuis opgaan, schamel verlicht door een bleke lamp. John staat bij de deur. Hij knikt. Zijn ogen glimlachen dapper. De enkele traan die over zijn wang glijdt snijdt diep.

‘Tiff zag dat Dietrich wat zwaarder was gaan ademen vanmiddag. En ja, toen we hem hier binnen brachten zeiden ze dat zijn long ingeklapt was. Het is nog een kwestie van uren. Precies zoals toen met Austin.’ Zijn eerste, Austin, was overleden aan dezelfde genetische afwijking, nog maar achttien maanden

eerder. Hij stond op het punt zijn tweede zoon te begraven in minder dan twee jaar tijd.

Ik kan het verdriet verpakt in een glimlach niet langer aanzien. Ik staar naar de vloer, de glimmende tegels vervagen. Nog maar een jaar en zes maanden was het geleden. De pioenen bloeiden volop op de afgelegen begraafplaats en een wolk van ballonnen dreef weg, de blauwe lucht in boven de weidevelden. Al die opgetogen verwachtingen voor Austin – ze dreven de verte in. Austin was nauwelijks vier geworden. Ik was erbij, die klamme middag in juni. Ik stond bij de ventilator die in de keuken van hun boerderij stond te brommen. Hij blies een ballon met een vrolijk gezicht heen en weer boven Austins lichaam, dat daar maar stil lag. Ik herinner me het blauw van zijn ogen, spiegels van de hemel. Hij bewoog niet. Zijn ogen bewogen mij. Ik had de kleine buik van mijn neefje gemasseerd. Zijn borstje snakte naar lucht. Hij hijgde, maar steeds minder... steeds minder...

Hoe kun je blijven ademhalen wanneer onder je vingers longen langzaam wegwijnen?

Ik wankelde de achterdeur uit, ging op het gras liggen. Ik huilde naar de hemel. Het was onze trouwdag. Ik zal die dag nooit vergeten, nooit die ogen vergeten.

En nu weer, Nieuwjaarsdag, met John en Tiffany, maar nu met hun tweede zoon, Dietrich. Vijf maanden oud is hij maar. Geboren als antwoord op hoop, op gebeden – en dan diezelfde dodelijke diagnose als zijn broer Austin.

John geeft me een zakdoek, en ik probeer de pijn die mijn darmen verwingt weg te wissen. Hijzelf probeert het ook, met zachte, rustige woorden. ‘We zijn gezegend. Dietrich heeft tot op vandaag geen pijn gevoeld. We hebben mooie herinneringen aan heerlijke Kerstdagen. Dat hadden we bij Austin allemaal niet.’ De tegels op de vloer worden vloeibaar. Mijn borst doet pijn. ‘Tiffany heeft een heleboel foto’s. En we hebben vijf maanden met hem gehad.’

Ik moet het niet doen, maar ik doe het. Ik kijk op. Kijk naar zijn nog nauwelijks getemde verdriet. Zijn ogen glinsteren tranen, verdwaasde verbijstering, en zijn dappere glimlach snijdt door me heen. Ik zie zijn kin trillen. Op dat ogenblik vergeet ik de regels van deze Nederlandse familie, de gereserveerde emotie. Ik pak hem bij zijn schouders en kijk diep in die vollopende ogen. En in een schrapende halve fluistering komen de woorden eruit, *kreunen* eruit. ‘Als ik het voor het zeggen had...’ en dan dreunen de woorden, wanhopig en hard, ‘*dan zou ik dit verhaal anders geschreven hebben.*’

Ik heb spijt van de woorden zodra ik ze heb uitgesproken. Ze lijken zo on-christelijk, zo onaanvaardend – zo *Nee, God!* Ik wou dat ik ze kon intrekken, hun verwarde dwaasheid eerst uit kon kammen, ze hun rustige zondagse kleren aan kon doen. Maar daar liggen ze, open en bloot, rauw en ruw, ontdaan van elk theologisch cliché, mijn onverholen, scherpgeslepen kreet naar de troonzaal.

‘Weet je...’ De stem van John breekt mijn herinnering binnen en zijn blik dwaalt rond, rust dan weer op het wuivende korenveld. ‘Weet je, ook met die jongens van ons ik weet niet waarom dat allemaal gebeurde.’ Hij haalt zijn schouders weer op. ‘Maar moet dat dan?... Ik zeg dit niet vaak, maar soms moet ik denken aan dat verhaal in het Oude Testament. Ik weet even niet in welk Bijbelboek, maar je weet wel – toen God koning Hizkia nog vijftien jaar extra gaf? Omdat hij Hem daarom bad? Maar als Hizkia gestorven was op het moment dat eerst de bedoeling was, zou Manasse niet geboren zijn. En wat zegt de Bijbel over Manasse? Zoiets als dat Manasse de Israëlieten erin was voorgegaan om nog zwaarder te zondigen dan de heidense volken om hen heen. Denk eens hoeveel kwaad er voorkomen was als Hizkia eerder gestorven was, voordat Manasse geboren werd. Denk erom, ik zeg verder niks, welke kant dan ook op, waar dan ook over.’

Hij kijkt naar die wiegende zee van groen in de wind. Dan komt het heel langzaam, met een lage, rustige stem. Ik moet mijn best doen om het te horen.

‘Alleen maar dat, misschien... misschien kun je het verhaal maar beter niet anders schrijven, omdat je niet weet hoe die andere afloopt dan zal zijn.’

De woorden die ik er uitgooide op die stervende, laatste dag, kaatsen terug. Gaan door me heen. Er is een reden waarom niet ik het verhaal schrijf, maar God. Hij weet hoe het allemaal afloopt, waar het allemaal toe leidt, wat het allemaal betekent.

Ik niet.

Hij kijkt me weer aan, weet iets van mijn verleden, kent een paar van mijn nachtmerries. ‘Misschien... denk ik... moeten we accepteren dat er dingen zijn die we gewoon niet begrijpen. Maar Hij wel.’

En ik begrijp het. Tenminste, iets meer. Als we onszelf vooruit zien wankelen, alsmaar hongerend naar meer, dan kunnen we kiezen. Als we wanhopen, dan kunnen we kiezen om te leven als het volk Israël dat manna inzamelde. Veertig lange jaren lang eet Gods volk manna, elke dag. Een goedje waarvan de naam letterlijk betekent: wat is dit? Hongerig als ze zijn kiezen ze ervoor datgene op te rapen waarvan ze niet weten wat het is. Ze vullen zich met wat geen betekenis heeft. Meer dan 14.600 dagen voeden ze zich met iets waar ze niets van begrijpen. Hun ziel wordt vervuld met het onverklaarbare.

Ze eten het mysterie.

Ze eten het mysterie.

En het mysterie, dat waar ze niks van snappen, is ‘als een honingkoek’ op hun lippen.

De wagen rijdt het erf op. Ik kijk uit het raam, zie twee broers praten, hun bewegingen elkaars spiegelbeeld. Ik denk aan begraven baby’s en aan gebroken, huilende vaders bij een graf, aan een wereld gepokt door pijn, en aan al die mysteries die ik

geweigerd heb, *geweigerd*, om me ermee te voeden. Als het mijn eigen dochter was, mijn eigen zoon? Zou ik dan voor het manna kiezen? Ik kan alleen maar beven, twijfelen. Met herinneringen aan grafstenen, aan vingers die door verwarde haren kammen, stel ik mezelf die vraag... of de scheur in het doek van ons levensschilderij, de verliezen die onze wereld lek steken, onze eigen leegte, of het werkelijk plaatsen zouden kunnen worden om te zien.

Om doorheen te kijken naar God.

Of datgene wat onze ziel openscheurt, die gaten die ons uitzicht bederven, werkelijk de smalle spleten zouden kunnen worden waar doorheen we, dwars door de rotzooi van deze wereld heen, de schoonheid daarachter kunnen zien. Hem kunnen zien. De God naar Wie we eindeloos verlangen.

Wie weet.

Maar hoe? Hoe kunnen we ervoor kiezen die gaten te veranderen in hier-doorheen-kun-je-God-zien-plekken? Meer-van-God-plekken?

Hoe kan ik verontwaardiging omzetten in dankbaarheid, knagende woede in overvloeiende vreugde? Gerichtheid op mezelf in gemeenschap met God?

Het volle leven – leven vol van genade en vreugde en al die eeuwige schoonheid. Het is mogelijk, roekeloos mogelijk.

Ik zie het nu en kan ervan getuigen.

Daarom dit verhaal – mijn verhaal.

Een uitnodiging voor een leger, voller leven.